

KOMÜNALİZME ÇAĞRI

Reha Alpay

Toplumsal Ekoloji dergisinin ilk sayısında yayımladığımız Murray Bookchin'in "Komünalist Karar Anı" yazısının üzerinden 4 yıldan fazla zaman geçti[1]. Bookchin o yazıyı 11 Eylül yaşanmadan önce yazmıştı ve ikiz kulelerin bombalanmasıyla dünya gündeminin ne denli değişeceğini o tarihte öngöremezdi. Aradan geçen süre içinde küreselleşme karşıtı hareket hızını yitirdiği gibi toplumsal muhalefetin gündemi ABD'nin başını çektiği saldırgan savaşlarla belirlendi. Ancak bugün komünalizmin daha büyük bir aciliyetle gündemde olduğunu düşünüyoruz ve bu yazıda bunu tartışacağız.

Bush yönetiminin Afganistan ve Irak işgalleri yalnızca ABD'nin petrol bölgelerini denetim altına almasını amaçlamıyordu. Aynı zamanda bu işgaller yoluyla gerek ucuz petrol sağlayarak gerek devlet kaynaklarını silah ve altyapı tekellerine aktararak ekonomik durgunluğu aşmak amaçlanıyordu. Sonuçta ekonomik durgunluk küresel boyutta bir süreliğine aşıldı. Ancak bu, ABD'nin olağanüstü boyutta iç ve dış borçlanmasıyla ve politik olarak uluslararası arenada soyutlanmasıyla sonuçlandı. Bush yönetimi ilan ettiği "teröre karşı savaş"ta belirgin bir başarı elde edemediği gibi ABD ekonomisini de AB ve Çin gibi diğer ekonomik devlere karşı daha avantajlı bir konuma getiremedi.

Bu arada küresel ısınmanın yarattığı somut sonuçlar daha yakıcı bir şekilde yaşanmaya başladı. 2003'te Avrupa'yı saran sıcak hava dalgası sonucunda 30 binin üzerinde insan yaşamını yitirdi. 2005'te ABD'nin güneyinde yaşanan Katrina felaketi sözde bu tür felaketlere hazırlıklı olan bir ülkenin bile ısınan deniz sularının yarattığı bir kasırga sonucunda binden fazla can ve yüz milyar doların üzerinde hasarla karşılaşabileceğini gösterdi. Avrupa'da yaşanan kış fırtınaları ise ABD'nin güneyinde ve Karayiplerde yaşanan yaz fırtınaları gibi sürekli

artan şiddette yinelenir hale geldi. Gelişmiş ülkeler yaşam tarzları itibarıyla bu felaketlerden daha fazla etkilenir görünüyorlar. Gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik olarak çok daha fazla etkileniyorlar. Karayiplerdeki ülkelerin fırtınalar ve hortumlardan gördükleri zararlar kolayca yıllık ulusal gelirlerinin yüzde 10'u düzeyine çıkabiliyor. Yakın gelecekte Çin için bu oranın yıllık yüzde beş düzeyine çıkacağı öngörülüyor.

Küresel ısınma sonucu ortaya çıkan kuraklıklar, su kıtlığı ve kimi bölgelerde de aşırı yağışlar tarımsal üretimi her kıtada etkiliyor. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde geçmiş dönemlerde endüstriyel tarım ürünlerine yönlendirilmelerinin sonucu olarak yaygın açlık ve buna bağlı ölümler ortaya çıkıyor. Tüm bunlara karşın kapitalizm küresel ısınmaya karşı karbon ticareti gibi ekonomik yönlendirmeler dışında ciddi bir önlem üretilmiyor.

2001 yılından bu yana dünya Bush yönetiminin açtığı teröre karşı savaşla uğraşırken kapitalist elitler küresel ısınmanın sonuçlarına çözüm üretmek konusunda zaman kaybediyorlar. Oysa gidişat kapitalizmin kendisini yeniden üretemeyecek duruma düşebileceğinin göstergeleriyle dolu. Kimi sigorta şirketlerinin

uzmanları 2030'lara gelindiğinde hava koşullarından kaynaklanan felaketlerden ötürü sigorta sektörünün sürdürülemez hale geleceğini ifade ediyorlar.

Bu durum temel amaçları olan daha fazla kâr etme güdüsüyle milyonları savaşa sürükleyen kapitalist elitlerin daha yaşamsal sorunları görmezden gelerek yavaş yavaş kendi sonlarını hazırladıklarını gösteriyor. Küresel ısınmanın çözümü aşırı tüketime izin vermeyen, doğayla uyum içinde bir yaşamdan geçiyor. Sürekli daha

Bush'un tüm dünya halklarına dayattığı "terörle savaş" gündeminin ne kadar sahte olduğu artık ortaya çıktı. Bu politikaların iflas etmesi ve küresel ısınmanın bu arada gündeme getirilememesi önümüzdeki dönemde toplumsal muhalefetin önüne önemli görevler koyuyor. Eski ABD başkan yardımcısı Al Gore'un küresel ısınmaya dikkat çeken çevreci kampanyaları, General Electric gibi kimi tekellerin sözcülerinin küresel ısınmayı gündeme getirmesi kapitalist elitlerin ekolojik krize kendi açılarından çözüm bulmaya yöneleceklerini gösteriyor. Ancak onların çözümleri daha çok kendi kârlarının azalmamasını garanti edecek kısa vadeli önlemler olacaktır.

fazla kâr edecek etkinlik alanları yaratmak ve tüketimi körüklemek eğilimi kapitalizmin küresel ısınmaya çözüm bulmasını engelliyor. Bunun ötesinde gerek farklı sektörlerdeki sermaye gruplarının, gerek farklı bölgesel ya da kıtasal ekonomik blokların kendi aralarındaki rekabet kapitalizmin küresel sorunlara çözüm üretme yeteneğini sıfıra indiriyor.

Bush'un tüm dünya halklarına dayattığı "terörle savaş" gündeminin ne kadar sahte olduğu artık ortaya çıktı. Bu politikaların iflas etmesi ve küresel ısınmanın bu arada gündeme getirilememesi önümüzdeki dönemde toplumsal muhalefetin önüne önemli görevler koyuyor. Eski ABD başkan yardımcısı Al Gore'un küresel ısınmaya dikkat çeken çevreci kampanyaları, General Electric gibi kimi tekellerin sözcülerinin küresel ısınmayı gündeme

getirmesi kapitalist elitlerin ekolojik krize kendi açılarından çözüm bulmaya yöneleceklerini gösteriyor. Ancak onların çözümleri daha çok kendi kârlarının azalmamasını garanti edecek kısa vadeli önlemler olacaktır. Daha önemlisi olayın ideolojik boyutuna ağırlık vererek halkın, onların hegemonyalarını tehdit ederek inisiyatifi ele almasını engellemeye yönelecekler. Bu oyunu bozup küresel sorunların ancak halkın politikaları doğrudan belirlediği bir toplumda çözülebileceğini anlatmak görevi bize düşüyor.

Türkiye'de Sol

Türkiye 1990'dan bu yana küresel ısınmaya yol açan sera gazları salınımının en hızlı arttığı ülke oldu[2]. AB'ye yönelik ihracat ekonomisinin hızla gelişmesi bunun temel nedeni. Otomotiv ve beyaz eşya alanlarında üretimin Türkiye gibi gelişmemiş ülkelerde olmasını tercih eden AB, bu şekilde kendi sera gazı salınımını azaltırken Türkiye'deki enerji tüketimi ve sera gazı salınımı hızla artıyor.

Öte yandan Türkiye küresel ısınmadan giderek daha fazla etkileniyor. Su kaynakları azalıyor ve aynı zamanda sel baskınlarından ölümlere varan etkilenmeler giderek artıyor. Bu anlamda küresel sorunları Türkiye'de gündeme getirmek daha fazla önem kazanırken, Türkiye'nin kendine özgü oldukça derin sorunları olduğunu da saptamak durumundayız. Demokratikleşme önündeki engeller bunların başında geliyor.

1980 askeri darbesinden bu yana temsili demokrasinin tüm kurumlarıyla yeniden işler hale getirilmesine yönelik çabalar hep engellere takıldı. Baskıcı bir yönetimi tercih eden ABD ve NATO'nun yönlendirdiği ordu ve derin devletin politik ağırlığına karşı temsili demokrasiyi güçlendirmeye yönelen güçler ancak AB'yi arkalarına alarak demokratik hakların yeniden yaşama geçirilebileceğini umuyorlar. Ama AB ile yapılan sıcak görüşmelere karşın düşünce ve örgütlenme özgürlüğü gibi en temel demokratik haklar dahi sürekli olarak ihlâl ediliyor.

Bu koşullarda solun bir bölümü tam bir kafa karışıklığı içinde temel sorunu kapitalizm yerine emperyalizm olarak saptıyor. Bu yanılgı büyük ölçüde eski Stalinci gelenekten kaynaklanıyor.

1970'lerde Türkiye soluna tümüyle hâkim olan bu gelenek küresel bir devrime yönelmek yerine ulusal bir sosyalizm vaat ediyordu. Bu gelenekten kopmuş gibi görünen ve özgürlükçü yönelimleri olan kimi parti ve gruplar ise "ulusal kalkınma"yı hedefleyerek çok da farklı olmayan bir konumdalar.[3]

Bu noktada sol içinde iktidar sorununa yaklaşımdaki farklılıkları irdelemekte yarar var. Türkiye'de Osmanlı'dan devralınan otoriter, hiç bir halk hareketine ödün vermeyen devlet geleneğinin özgürlükçü solu teşvik etmediğini saptamak gerekiyor. Özgürlükçü sol gelenek, iktidarı ele geçirmek yerine doğrudan eylemlerle kazanımlar elde ederek örgütlenmeyi amaçlar. Ancak Türkiye'de doğrudan eylemler sürekli olarak şiddetle bastırılmaya çalışılıyor ve devlet bu tür talepler karşısında ödün vermemek için yasaları çiğnemek dahil her yolu deniyor. Bergama köylülerinin altın madenini kapatma çabalarının mahkeme kararlarına karşın başarıya ulaşamaması bunun en somut örneği.

Doğrudan eylemlerle kazanılan hakların son derece sınırlı olduğu böyle bir ülkede solun ezici bir çoğunluğunun devleti ele geçirmeye yönelmesi anlaşılır görünüyor. Ancak bu durum gerek Latin Amerika'daki gerek diğer kıtalardaki deneyimlerin devleti ya da hükümeti ele geçiren solun sistemle bütünleştiği gerçeğini değiştirmiyor. Bu sistemle bütünleşme en iyi durumda bir yandan kapitalist sistem içinde diğer devletlerle rekabet halinde ulusal kalkınmayı hedeflemek, diğer yandan da emekçilerin taleplerini ve küresel sorunları küçük reformlarla geçiştirmek anlamına geliyor. Ulusal kalkınmacı bu politikalar genelde yabancı sermayeyle bütünleşmiş yerli sermayeyi pek fazla etkilemiyor. Venezuela örneğindeki gibi geniş halk kesimleri için görece bir iyileşme söz konusu olsa dahi bu kapitalizmin tasfiyesine yönelik bir harekete dönüşemiyor.

Daha önemlisi doğrudan eylemlerde halkın kendi yaşamını etkileyen politik kararlara doğrudan katılması amaçlanırken, devleti ele geçirmeyi hedefleyen sol kesimler politik katılımdan yalnızca dolaylı bir katılımı ya da sınırları parti bürokratlarınca belirlenmiş bir katılımı anlıyorlar.

Oysa temsilciler kanalıyla gerçekleşen dolaylı katılımın her zaman hiyerarşik yapılar yarattığı ve halkın çıkarlarına hizmet etmediği tarihsel deneyimlerle görülmüş durumda.

Marksizm ve Anarşizm

Her ne kadar kapitalizmin analizi dahil bir çok alanda Marks'ın görüşleri sol için çıkış noktası olmuş olsa da günümüz kapitalizmini anlamak için sınıf eksenine sınırlı bir bakış açısı yeterli değildir. Doğa üzerinde hakimiyet kurma düşüncesinin yarattığı çelişkiler, babaerkil (patriyarkal) [4] sistemin yarattığı sorunlar ve diğer hiyerarşiler günümüz toplumunu anlamak için giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Geçtiğimiz yüzyıla, yoksulluğa karşı ekonomik iyileşmeyi ve bu yönde devrimleri

amaçlayan işçi sınıfı hareketleri damgasını vurmuştu. Oysa otomasyon ve bilgi teknolojileri günümüz toplumunu çok değiştirdi. Daha çok hizmet sektöründe çalışan ve gerçek üretimden büyük ölçüde soyutlanmış olan işçi sınıfı hareketi bugün radikalizmini yitirmiş durumda. Daha çok mevcut sistem içinde konumunu korumaya çalışan işçileri temsil eden bu hareket, ulusötesi tekellere karşı direnen köylü ve yerli halk hareketlerinin yanında radikallik açısından gölgede kalıyor.

Yabancılaşma kavramı artık yalnızca insanın emeğine yabancılaşmasıyla sınırlı olarak görülemez. Kapitalizm yaşamın her alanını

Türkiye'de Osmanlı'dan devralınan otoriter, hiç bir halk hareketine ödün vermeyen devlet geleneğinin özgürlükçü solu teşvik etmediğini saptamak gerekiyor. Özgürlükçü sol gelenek, iktidarı ele geçirmek yerine doğrudan eylemlerle kazanımlar elde ederek örgütlenmeyi amaçlar. Ancak Türkiye'de doğrudan eylemler sürekli olarak şiddetle bastırılmaya çalışılıyor ve devlet bu tür talepler karşısında ödün vermemek için yasaları çiğnemek dahil her yolu deniyor. Bergama köylülerinin altın madenini kapatma çabalarının mahkeme kararlarına karşın başarıya ulaşamaması bunun en somut örneği.

Tüm bunların nasıl yaşama geçirileceği detaylı analizler ve tartışmalar olmadan ağırlamaz. İhtiyaç duyduğumuz bu tartışmalar sabırlı bir çalışmayı gerektiriyor. Ancak son 40 yıla yakın sabırsız çabanın solu ileriye götürmek yerine olduğu yerde saymasına yol açtığı gözönüne alırsak başka bir seçenek olmadığını görebiliriz.

kontrol altına almaya çalıştıkça insanlar kendilerini daha farklı alanlarda yabancılaşmış hissetmektedirler. Kapitalizm yaşadığımız kentlere şekil vermekte, köylülere kendi ürettiği tohumları dayatmakta, yediğimiz yiyecekleri irademizden bağımsız olarak şekillendirmekte, nasıl eğleneceğimizi dahi belirlemektedir. Kredi kartları ve banka hesapları yoluyla tüm yaşamımız kontrol altına alınmaktadır.

Bu durumda giderek daha önem kazanan özgürlüğün analizi ve yabancılaşma alanında anarşist düşünürler önemli katkılarda bulunmuş olsalar da iktidar sorununa tutarlı bir yaklaşımda bulunmamaları onların Marksizm'e güçlü bir seçenek olmalarını engellemiştir. Bir bölüm anarşist yaşam tarzı tercihlerini öne çıkarırken, diğerleri de devlete karşı halkın kendi iktidar seçeneğinin örgütlenmesini devrim sonrasına ertelemeyi tercih etmektedir. Bunlar devrimle birlikte halkın kendiliğinden örgütleneceğini varsaymakta ve bugünden yapıcı bir örgütlenme yerine yalnızca sisteme ve devlete karşı isyana yönelik muhalif bir etkinliği temel almaktadırlar. Oysa devrimi asıl yakınlatacak olan örgütlenme, halkın kendi doğrudan demokratik iktidarını bugünden hazırlamasıdır.

Marksistler iktidarı devlet olarak görüp politik mücadeleyi devleti ele geçirme mücadelesine indirgerken, anarşistler de devletle birlikte iktidar kavramını ortadan kaldırmayı amaçladılar. Oysa iktidar yaşamımızı etkileyen kararları verme gücüdür ve her zaman var olacaktır. İsyan eden örgütlü halk bu gücü eline almayacak olursa, egemen elitler kendi amaçlarına yönelik olarak bu gücü yeniden ellerine alıp devlet formunda hiyerarşik biçimde kurumsallaştırırlar. Dolayısıyla bize düşen özgürleştirici kurumların

nasıl yaratılabileceği sorununa yoğunlaşmak olmalı.

Komünalizm

Bu amaçla hiyerarşik devlet iktidarına karşı doğrudan demokrasiye inanan ve bunu gerçekleştirmeye yönelik örgütlenmeyi amaçlayan bir sola ihtiyaç olduğu açık. Bu sol, ülkenin politik koşullarını değerlendirip doğrudan demokrasiye yönelişin en etkili yollarını bulmak durumunda. Bu konuda tek bir yöntem olmadığını saptamak ve tüm seçenekleri ortaya koyup tartışmak gerekmektedir.

Bu seçenekleri tartışırken bölgesel ve kültürel farklılıkları da gözönüne almak durumundayız. Halkın kendisini örgütlemesinin önündeki engelleri saptamak ve bunların nasıl üstesinden gelineceğine ilişkin seçenekleri de irdelememiz gerekiyor. Tüm bunlar yalnız ülke bazında genel bir politikayı değil, yerel düzeyde farklılıkları ele alarak yapılan analizleri içermelidir. Bu analizlerden yola çıkarak yerel programlar üretilmeli ve bugünden günlük politikaları etkileyecek doğrudan demokratik kurumlar yaratılmalıdır. Bunlar belirli bir konuda kampanya yürütmeye yönelik kurumlar olabileceği gibi, yerel iktidara seçenek olacak halk meclisleri de olmalıdır.

Tarihsel deneyimler dar kabile çıkarlarının aşıldığı kentlerin akılcı bir topluma yönelik düşünsel ve pratik gelişmeye en açık ortamlar olduğunu gösteriyor. Kendi kendini yönetmeyi amaçlayan kentler merkezi devletlere seçenek olabildiği gibi doğrudan demokrasiye uygun bir ortam yaratabiliyor. 1789-1793 arasında Fransız devrimi sırasında semt meclisleri şeklinde örgütlenen Paris halkı bu konuda önemli deneyimler yaşadı. Bu deneyimler sonucunda ortaya çıkan gelenek onları 1871'de Paris Komünü'nü örgütlemeye yöneltti ve komünalizm kavramı bu dönemde doğdu. Paris Komünü tüm Fransız halkını yaşadığı kent ya da bölgede iktidarı ele geçirmeye ve konfederatif bir yapı oluşturmaya çağırdı [5].

Bugün de kendilerini doğrudan demokrasiyle yöneten kentler ve onların konfederasyonları ulus devletlere ve kapitalist tahakküme tek seçenek olarak görünüyor. Bunlar geçmişteki örneklerin aksine yalnız siyasi gücün özgür yurttaşların

eline geçeceği kurumlar olmakla kalmamalıdır. Aynı zamanda özel mülkiyet ve pazar ekonomisine dayalı ekonominin yerini yerel topluluğun tüm üretim araçlarını denetleyeceği bir ekonomi almalıdır.

Tüm bunların nasıl yaşama geçirileceği detaylı analizler ve tartışmalar olmadan açılmaz. İhtiyaç duyduğumuz bu tartışmalar sabırlı bir çalışmayı gerektiriyor. Ancak son 40 yıla yakın sabırsız çabanın solu ileriye götürmek yerine olduğu yerde saymasına yol açtığını gözönüne alırsak başka bir seçenek olmadığını görebiliriz.

- [1] Murray Bookchin, "Komünalist Karar Anı", Toplumsal Ekoloji Sayı 1 (Bahar 2002)
- [2] Her ne kadar kişi başına sera gazı salınımında Türkiye ABD'yi yakalayacak konumda olmasa da yüzde 72'lik artışla tüm diğer ülkelerden daha yüksek bir artış hızı gösteriyor
- [3] Daha ayrıntılı bir analiz için bkz. Şadi İdem, "Alternatif Küreselleşme ve Devlet Yönetimi", Toplumsal Ekoloji Sayı 3 (Güz 2003)
- [4] Burada erkek egemenliği anlamında yaygın olarak kullanılan ataerki sözcüğü yerine babaerki terimi özellikle kullanıldı. Çünkü anasoylu toplumlarda olduğu gibi her toplumda ata erkek olmak zorunda değildir. Ataerki sözcüğü babasoylu toplumlar için anlaşılır olsa da evrensel olarak ele aldığımızda atanın ana olduğu anasoylu toplumlar için anaerkilliği çağırıştırır. Oysa anasoylu toplumlarda da babaerki söz konusu olabilmektedir.
- [5] Komünalizm terimi sol literatürde Paris Komününden bu yana temsili demokrasiye dayanan ulus-devlete karşı doğrudan demokrasiye dayanan konfederalizm seçeneğini tanımlamak için kullanılmıştır. Bu yazıda da Bookchin'in savunduğu anlamda devlet iktidarına karşı bir seçenek olarak geliştirilecek bir komünalizm savunulmuştur. Bununla birlikte terimin farklı şekillerde de kullanıldığını saptamamız gerekiyor. Ancak tartışılması önerilen komünalizm sivil toplum örgütleri ve benzeri temsili organlara dayanan ve devlete alternatif olmayı amaçlamayan bir politik yapı değildir.

Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanından

Gitgide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla.
Oysa ki onlar bu toprağı,
bu kayalardan bakanlar, onu,
üzümü, inciri, narı,
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,
ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber suların çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yarın yanağından gayri her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için

Nâzım Hikmet